

У романі «Бійцівський клуб» культового американського письменника, якого нині вважають одним із найавторитетніших представників трансгресивної літератури, – Ч. Поланіка – головний герой виступає жертвою суспільства консюмеризму і носієм психічних девіацій.

У глибокому і непростому для осмислення творі відображається життя цивілізації споживання і викладається суть філософії антиконсюмеризму, що зводиться насамперед до руйнування власних уподобань і пристрастей. У підсумку – відсутність смаку до життя і туга за справжністю й щирістю, яка втілюється у реальність через больові відчуття, повернення до «доцивілізаційного існування»: підвал, бої без правил, піт, кров, вибиті зуби й шрами. «Залучення уваги Бога поганими справами – це краще, ніж повна відсутність Його уваги», – ось маніфест героїв клубу.

Таким чином, характерною особливістю сучасної культури стає відображення її особливого стану, при якому безумство декларується як свідома відмова від ціннісно заданих культурних орієнтирів [3]. Трансгресивна література включає як одну із складових тем теми безумства й психічних девіацій, оскільки саме вони дають змогу якомога ширше зрозуміти поняття та ідеї, втілені в трансгресії. Така література змушує нас, читачів, розширити межі власного досвіду і подивитися на світ чужими очима задля того, щоб, мислячи критично, ми робили правильні висновки.

Список використаної літератури

1. Верницькая А. А. Языковые особенности англоязычной трансгрессивной прозы в переводах на русский язык (на материале произведений Ч. Паланика). URL <https://nauchkor.ru/uploads/documents/5a6f883f7966e12684eea470.pdf> (дата звернення 18.03.2021).
2. Гривина В. С. Трансгрессия и контркультура в американском романе 1960-90-х годов (У. Берроуз, Ч. Паланик) URL http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvmgu_filo1_2014_8%281%29__3 (дата звернення: 18.03.2021).
3. Зубанова Л. Б. Современная культура в постклассических концепциях и актуальных социокультурных трендах. URL <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennaya-kultura-v-postklassicheskikh-kontseptsiyah-i-aktualnyh-sotsiokulturnyh-trendah/viewer> (дата звернення: 20.03.2021).
4. Каштанова С. М. Трансгрессия как социально-философское понятие. URL <https://disser.spbu.ru/files/disser2/disser/I77qWd42NC.pdf> (дата звернення 20.03.2021).
5. The American Heritage Dictionary of the English Language. URL <https://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=transgression> (дата звернення 18.03.2021).

Науковий керівник: к. ф. н., доцент Богданова І.В.

Розум Л. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЖІНОЧА ЛІТЕРАТУРНА ГОТИКА: ВИТОКИ, ТРАДИЦІЇ, МОТИВИ

Літературні твори з елементами готики завжди привертали увагу читачів своєю містичною ірраціональністю та динамічністю розвитку подій. Виник готичний роман на межі XVIII – XIX ст. як розважальна література «таємниць та жахів». Та з часом він не втратив свій величезний вплив на творчість письменників XIX – XXI ст., передавши їм у спадок низку універсальних художніх прийомів, які допомагають створити напружену атмосферу страху та тривоги. Крім того, саме жанр готичного роману запалив на літературному олімпі багато жіночих імен.

Готична література, її естетика та поетика неодноразово ставали предметом досліджень як вітчизняних (Ю. Винничука, Т. Єфименко, С. Логінова), так і зарубіжних науковців (Г. Анікіна, Е. Біркхед, Е. Бьорка, Д. Варма, В. Вацуро, В. Жирмунського, Н. Михальської, Д. Пантера, М. Саммерса, Н. Соловйової). Однак проблемні питання жіночої готики детально

не досліджувалися, а лише принагідно розглядалися в контексті передромантичної літературної традиції.

Мета нашого дослідження – визначити джерела англійської жіночої готичної літератури та прослідкувати її динаміку в ХІХ столітті.

Літературна готика з'являється наприкінці ХVІІІ – початку ХІХ століть і пов'язана з постаттю Горація Волпола, який видав у 1764 році свій роман «Замок Отранто» («The Castle of Otranto»), назвавши його готичною історією і вперше відтворивши наївну віру в чудесне і надприродне, властиву середньовіччю. Роман оповідає про розплату, що спіткала сімейство Манфреда, яке незаконно заволоділо замком Отранто. А сюжет містить і нездійснене пророцтво, і давній злочин, таємницю, яка відкривається лише через два покоління, і похованого в підземеллі при повному бойовому озброєнні законного власника, і лабіринти похмурих підземель, і перипетії любовних відносин – усе, що надалі стане невід'ємною ознакою готичного роману.

Наступний етап у розвитку готичної літератури пов'язаний з ім'ям Кларі Рів і її романом «Захисник чесноти» («The Champion of Virtue, 1777»), відомої під назвою другого видання «Старий англійський барон» («Old English Baron», 1778). Як і роман Г. Волпола, твір К. Рів містить підзаголовок: a gothic story. Письменниця орієнтується на сюжетну схему «замку Отранто» і використовує його поетологічні знахідки, про що прямо вказує в передмові до свого роману. При цьому, вона змінює історичні декорації, переносить дію в Англію за часів Столітньої війни, велику увагу приділяє деталізації в описі побуту епохи. За зауваженням В. Вацура, К. Рів «рішуче не сприймає неприборкану фантазію «Замку Отранто» – всіх цих гігантських шоломів, оживаючих портретів, скелетів в шатах відлюдників» [1, с. 52]. Романістка обережно використовує фантастичні елементи, прагнучи надати їм правдоподібності. Вона, так би мовити, адаптує форму готичного роману, запропоновану Г. Волполом, до традицій просвітницького реалізму ХVІІІ століття, зменшивши частку надприродного і посиливши загальне дидактичне звучання твору. Роман К. Рів відіграв помітну роль у становленні сугестивної поетики страху, основоположної для готичної літератури.

Помітною фігурою в історії становлення не тільки готичного, а й історичного роману стала постать Софії Лі, авторки роману «Притулок, повість інших часів» («The Recess, or a Tale of Other Times», 1783-1785). У цьому творі дія розгортається на тлі відомих історичних подій епохи Єлизавети Тюдор, де поряд з реальними персонажами діють і вимислені. У центрі оповіді знаходиться трагічна доля сестер Матильди й Еллінор, вигаданих дочок королеви Марії Стюарт. Добродішні героїні не підозрюють про своє високе походження, яке стає причиною всіляких переслідувань з боку королеви Єлизавети. Жорстокі удари долі, які один за іншим обрушуються на дівчат, сприймаються як незрозумілі і фатальні. Здається, що сестри і самі приносять нещастя всім, хто їх любить. Їхня любов виявляється фатальною для графа Лейстера і графа Ессекса (реально існуючих історичних осіб), трагічно закінчується доля самих дівчат.

Визначною у модифікації жанру готичного роману стала постать Анни Редкліф, на творчість якої здійснив вплив роман С. Лі «Притулок». Саме з появою творів А. Радкліф пов'язаний справжній розквіт готичного жанру. Їй належать шість романів – «Замки Етлін і Данбейн» («The Castles of Athlin and Dunbayne», 1790), «Сицилійський роман» («A Sicilian Romance», 1790), «Роман у лісі» («The romance of the forest», 1791), «Удольфські таємниці» («The Mysteries of Udolpho», 1794) та «Італієць» («The Italian, or the Confessional of the Black Penitent», 1797). У 1826 році після смерті письменниці був опублікований роман «Гастон де Блондевіль» («Gaston de Blondville») [2, с. 33]. У творах письменниці літературні тенденції попередньої епохи Просвітництва тісно переплітаються з готичними, тому їх часто називають сентиментальною готикою. У центрі всіх її романів знаходиться доля добре вихованої, але небагатої героїні, яка піддається різного роду випробуванням і переслідуванням. Подібна сюжетна схема вже зустрічалася в романах С. Річардсона («Памела, або нагороджена чеснота» (1740), «Кларисса, або історія юної панянки» (1748)) та інших англійських письменників.

А. Радкліф використовує «стару» наративну модель, але накладає на неї «новомодний» готичний фон. Дія її романів відбувається в екзотичних країнах, в похмурих таємничих замках, монастирях, в стінах яких стався злочин. Причиною пригод героїні, як правило, сироти, стає опікун, який хоче заволодіти її спадщиною.

Деякі особливості готичного роману знайшли своє відображення у творчості сестер Шарлоти й Емілі Бронте. В романах «Джен Ейр» та «Грозовий перевал» промальовуються специфічні жіночі фантазії і страхи, імпліцитний протест проти патріархальних структур влади. Героїня цих творів – молода, активна жінка, яка, хоч і несміливо, вже бореться за свої права.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що готичний роман, виникнувши наприкінці XVIII століття, змінювався протягом двохсотлітнього свого розвитку. Головними його ознаками залишаються: сюжет, який будується навколо таємниці; оповідь, оповита атмосферою страху і жаху, яка розгортається у вигляді безперервної серії загроз; похмура і зловісна атмосфера, що підтримує загальний відчуття таємничості; наявність лиходія. А завдяки «жіночим» творам в ужиток вводиться такий літературний прийом, як «пояснення надприродного», який дозволив дамам створювати реалістичні романи, схожі за стилем, настроєм і змістом на готичні; їхня героїня – слабка жінка, яка все ж протистоїть суворому і не завжди справедливому світу.

Список використаної літератури

1. Вацуро В. Э. Готический роман в России. М. : Новое литературное обозрение, 2002. 544 с.
2. Мацапура Л. Английский готический роман конца XVIII – начала XIX веков: формирование канона. Филологические науки. 2013. № 13. С. 31–38.

Научный руководитель: к. ф. н., ст. преп. Иванова Н.П.

Суворов Б.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МАСОВА ЛІТЕРАТУРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ХУДОЖНИЙ ФЕНОМЕН

Масова література – невід’ємна частина сучасного літературного процесу. Твори масової літератури існують головним чином для розваги, для релаксу й відпочинку, для психотерапії, бо компенсують те, чого людині бракує в її рутинному житті. Читач отримує можливість забути про дійсність, зняти напругу та негативні емоції. Масова література – ескапістська, адже, моделюючи різноманітні ситуації людських стосунків, така література пропонує варіанти відповідей на актуальні запитання: як жити? чого прагнути? який вихід із ситуації обрати? Як стверджує Дж. Кавелті, «більш художньою і такою, що врешті-решт дає більш повне задоволення, стає та форма ескапізму, яка може існувати тривалий час і сама запропонує способи розв’язання проблем» [3, 43].

Загальна демократизація суспільства, урбанізація, промислова революція, масовізація освіти підготували ґрунт для розвитку масової літератури і масової культури. Дослідження феномену масової літератури у світовому літературознавстві починаються із загальним осмисленням масової культури у 30-х роках XX століття. Термін «масова література» співвідноситься з поняттями «масове суспільство», «масова свідомість», «масова культура», «масова людина», а отже, асоціюється з філософсько-культурологічними й соціологічними концепціями. Теоретичним підґрунтям для формування визначення поняття «масової літератури» є праці Х. Ортеги-і-Гасета, Т. Адорно, О. Хакслі, М. Фрая, Ю. Лотмана, М. Черняк, Є. Добренка та інших, в яких висвітлено проблеми інтерпретації творів масової літератури, визначення її естетичних ознак та впливу на літературний процес. У «Літературознавчій енциклопедії» Юрія Коваліва зазначено, що «масова література – широко тиражована розважальна або дидактична белетристика, адаптована для розуміння пересічним читачем, переважно позбавлена естетичної цінності» [2].